

Rustamova Navbaxor Yaxshiboyevna,
*Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga
o'rgatish milliy markazi "Ijtimoiy va amaliy fanlarni o'qitish
metodikasi" kafedrası o'qituvchisi, mustaqil izlanuvchi
e-mail: d.xojamberdiyev@digital.uz*

OILADA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN TADQIQOT ISHLARI METODIKASI MAZMUNINI TAHLIL QILISH

Annotatsiya. Respublikamizda so'ngi yillarda kitobxonlik vositasi orqali oilalarda ma'naviy boyliklarini oshirish, milliy qadriyatlar, urf-odat va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalash bo'yicha alohida pedagogik tizimni ishlab chiqish orqali bugungi kundagi oilalar madaniyatining o'zgarib ketishiga sababchi bo'layotgan ijtimoiy muammolarni bartaraf etishga qaratilgan bir qancha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Ushbu maqolada oilaviy kitobxonlikning pedagogik ahamiyatini o'rganish, oilaviy kitobxonlikni tashkil etish va rivojlantirish maqsadida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqot natijalari ochib berilgan. Maqolada oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik tizimi bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Аннотация. В последние годы в нашей республике сложилась особая педагогическая система, направленная на повышение духовного богатства семей через чтение, воспитание их в духе уважения к национальным ценностям, обычаям и традициям, что меняет культуру современного общества. Для решения этих проблем ведутся исследовательские проекты. В статье представлены результаты социологического исследования, проведенного с целью изучения педагогического значения семейного чтения, организации и развития семейного чтения. В статье разрабатываются предложения и рекомендации по социально-педагогической системе формирования культуры чтения в семье.

Annotation. In recent years, a number of scientific and research works have been carried out in our republic aimed at eliminating social problems that are causing the current culture of families to change by developing a special pedagogical system for increasing spiritual wealth in families through reading, educating them in the spirit of respect for national values, customs and traditions. This article presents the results of a sociological study conducted to study the pedagogical significance of family reading, organize and develop family reading. The article develops proposals and recommendations on the socio-pedagogical system for developing a culture of reading in families.

Tayanch soʻzlar: *oila, mahalla, mutolaa, kitob, ota-ona, farzand, kitobxonlik madaniyati, respondent, oilaviy munosabat, pedagogika.*

Ключевые слова: *семья, махалля, чтение, книга, родители, ребенок, культура чтения, респондент, семейные отношения, педагогика.*

Keywords: *family, makhalla, reading, book, parents, child, reading culture, respondent, family relationship, pedagogy.*

Kirish. Kitobxonlik inson ma'naviyatini yuksaltiradigan, diqqatini bir joyga jamlashga, sabrga o'rgatadigan mehnat turidir. Kitob o'qishga o'rgangan insonning ma'naviy dunyoqarashi keng, fikri teran bo'lib, atrofda yuz berayotgan voqea va hodisalar mohiyatini ongli ravishda tushunishga, xulosa chiqarishga harakat qiladi. Odatda, kitobxon yoshlar o'zlariga ishongan, tashabbuskor, fidoyi, vatanparvar hamda huquqiy, iqtisodiy, g'oyaviy, siyosiy bilimlarni egallagan ma'naviyat sohibi bo'ladi.

Darhaqiqat, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: “Agar kimdir, ma'naviyat masalasi – bu faqat Ma'naviyat markazi yoki tegishli vazirlik va idoralarning ishi, deb o'ylasa, xato qiladi. Bularning barchasi oldimizda turgan eng asosiy, eng muhim vazifalardan biridir”¹, deganlarida haq edi. Ushbu fikrlarining davomi sifatida, ma'naviy-ma'rifiy bilimlarni berishda ajdodlarimizning boy merosini va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyatni Yangi O'zbekistonni shakllantirishning mustahkam ustuni, deb atadi.

Maqsad va uni asoslash. O'qish madaniyati – juda katta tushuncha bo'lib, u kitobxonni, kitobni sevishga, o'qiganda ham yozuvchi fikrlarini chuqur tushunishga, kitob mohiyatini to'g'ri baholay olishga o'rgatadi. O'qish madaniyati bolalarga badiiy adabiyotni to'g'ri tushunib, undan estetik zavq olishni, ilmiy bilim beruvchi kitoblar bilan ishlash yo'lini, ma'lumot-bibliografik va axborot materiallaridan o'zini qiziqtirgan narsalarini topib olish yo'llarini o'rgatadi. Bu tadbirlarning amalda bajarilishi, shubhasiz, bolalar o'qishiga, ta'lim va tarbiya jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi².

¹ Biz yaratayotgan Yangi O'zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g'oyasi bo'ladi – Shavkat Mirziyoyev // <https://xs.uz/uzkr/post/agar-kimdir-manaviyat-masalasi-bu-faqat-manaviyat-markazi-yoki-tegishli-vazirlik-va-idoralarning-ishi-deb-ojlasa-khato-qiladi-shavkat-mirziyoev>

² Kutubxonada bolalar o'qishiga rahbarlik qilish – Yo'ldoshov Ergash: o'rta maxsus o'quv yurtlari kutubxonachilik bo'limi talabalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2002. – 33 b.

Darhaqiqat, kutubxonashunos olim E.Yoʻldoshev jamiyatda oʻqish madaniyatini rivojlantirishda aynan bolalarni yoshligidan, yaʼni oilada kitobga qiziqtirish kerakligini ilmiy asoslab bergan edi. “Yaxshi kitobni oʻqish dunyoning eng dohiy odamlari suhbatida boʻlishdir”, degan edi R.Deskarter. Ajdodlarimizning boy maʼnaviy merosi farzandlar tarbiyasiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Ayniqsa, Alisher Navoiyning asarlari har bir oʻzbek xonadonida boʻlishi shart. Biror sovgʻa berishni oʻylagan odamimizga Navoiy bobomiz yozgan kitoblarni hadya qilishga odatlanishimiz lozim. Zero, kitob qimmatbaho maʼlumotlarni beruvchi ajoyib manba. Savob va gunoh, yaxshilik va yomonlik, urush va tinchlik toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni shu beminnat kitobdan oladi inson.

Mark Tven: “Savodli boʻla turib, kitob oʻqimagan kishining savodsizdan farqi yoʻq”, deganida, ming marotaba haqli edi. Uyida chiroyli, goʻzal kutubxona, bejirim kitoblar boʻlsa-yu, uni oʻqimasa, boʻsh kalladan iborat boʻlib qoladi. Inson jovonidagi kitoblari bilan emas, maʼnaviy dunyosi bilan hurmat topish kerak.

Oilada, mahallada yoshlarni kitob oʻqishga qiziqtirish uchun avvalo, kitobxonlikning ahamiyatini tushuntirish kerak boʻladi. Yoshlarning qalbida kitob oʻqishga kuchli havas uygʻotish zarur. Qanday qilib? Shu oʻrinda mutaxassislar oldida bir qancha vazifalar paydo boʻladi:

- kitobxonlar qiziqishlarini aniqlash;
- oilada kitob mutolaasini tizimli joriy etishni taʼminlash;
- mahallada kitoxon oilalar sonini koʻpaytirish va ragʻbatlantirish;
- “ota–ona–bola–oʻqituvchi” hamkorlik tizimini ishlab chiqish.

Oila kitobxonligi muhim pedagogik muammo boʻlib, bu borada ota-onaning vazifasi farzandining nafaqat oʻqiyotgan asarining gʻoyaviy mazmunini tushunishi va uni anglab olishi bilan chegaralanmay, balki bu orqali ularni oʻz nuqtayi nazariga ega, mustaqil fikrlaydigan, maʼnaviy shakllangan fuqarolar boʻlib yetishishga erishishidan ham iboratdir.

Oilada bolalar kitobxonligini shakllantirish muhim pedagogik muammo boʻlib, shaxs maʼnaviyatining tarkib topishi va rivojlanishida asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Hozirgi mustaqillik sharoitida buning mohiyati yanada kuchayib, bolalarning hayotdagi voqea-hodisalarning asosiy mohiyatini anglab olishida, ijtimoiy turmush xususiyatlarini tushunishi, hayotda oʻziga toʻgʻri yoʻl topa oladigan aql-zakovatli inson boʻlib yetishishi uchun doimiy va uzluksiz tashkil etishni talab etadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Jamiyatimizda maʼnaviyati yuqori boʻlgan qatlamni shakllantirish usullarini kitob va kitobxonlik vositasida ishlab chiqish maqsadida yana bir tadqiqot oʻtkazdik. Tadqiqot jarayonida xalqaro tajriba, turli tadqiqotlarning natijalari oʻrganildi.

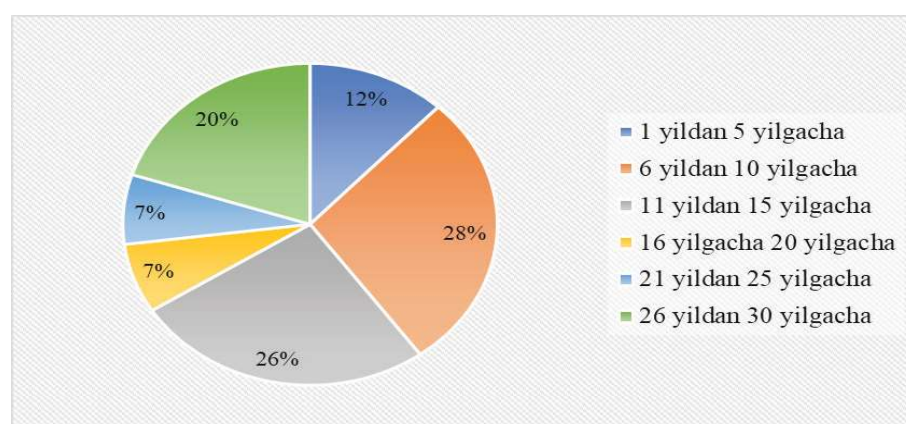
Oilada bolalar kitobxonligini shakllantirish muhim pedagogik muammo boʻlib, shaxs maʼnaviyatining tarkib topishi va rivojlanishida asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

***O'tkazilgan
sotsiologik
so'rovnomada ham
bu kabi jihatlarga
e'tibor qaratildi.
Unda qatnashgan
ota-onalarning
34 foizidan
ko'prog'i oliy,
44 foizdan
ko'prog'i o'rta-
maxsus, 21 foizi
o'rta ma'lumotga
ega.***

Milliy o'quv dasturi asosida ishlab chiqilayotgan yangi darsliklar va ular bilan ishlashdagi o'ziga xosliklar ham hisobga olindi. Ota-onalar va o'qituvchilar ta'lim jarayonida va o'zaro hamkorlik mobaynida duch kelishi mumkin bo'lgan muammolarga nazar tashlanib, ularning xususiyati va yechimlariga e'tibor qaratildi. Tayyorlangan maqola, broshyura va qo'llanmada shu kabi masalalar diqqat markazida bo'ldi.

Tadqiqot doirasida sotsiologik savoloma Toshkent shahri, Farg'ona va Qashqadaryo viloyatlarida ota-onalar va boshlang'ich sinf o'qituvchilari orasida so'rovnoma o'tkazilib, natijalari tahlil qilindi. 2023-yilning sentyabr-noyabr oylarida o'tkazilgan ushbu so'rovda jami 222 nafar respondent qatnashdi.

O'tkazilgan sotsiologik so'rovnomada ham bu kabi jihatlarga e'tibor qaratildi. Unda qatnashgan ota-onalarning 34 foizidan ko'prog'i oliy, 44 foizdan ko'prog'i o'rta-maxsus, 21 foizi o'rta ma'lumotga ega. Respondent boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mehnat staji esa quyidagicha:

3.1.1-rasm. So'rovnomada qatnashgan o'qituvchilarning ish staji (% hisobida)

Ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Respondentlarning 72 foizi farzandi oliy ma'lumotli bo'lishini, 18 foizi bola qiziqqan sohani o'zi tanlashini, 5 foizi kasb-hunar egallashini, 3 foizi savdo sohasida ishlashini, 1 foizi esa oliy ma'lumotli bo'lishini, lekin bu jarayonda o'z yo'lini o'z tanlashini xohlashini bildirgan. Demak, ota-onalarning ko'pchiligi farzandi oliy ma'lumotli bo'lishini istaydi. Ular orasida kasb-hunar tanlash masalasida ixtiyorni farzandining o'ziga topshiradiganlar ham birmuncha ko'p.

Ota-onalarga farzandining ta'limi bilan bog'liq bir qancha savollar bilan murojaat qilindi. Ularning umumiy natijasi quyidagicha ko'rinish oldi:

Farzandingiz bilan birga (ta'lim uchun) kuniga necha soat shug'ullanasiz?

Bu savolga respondentlarning 47 foizi B javobni, 30 foizi C javobni, 13 foizi A javobni, 9 foizi D javobni belgilagan. Demak, so'ralganlar orasida farzandi bilan ta'limiy maqsadlarda 1 soat davomida shug'ullanadiganlar ko'pchilikni tashkil etadi. 30 foiz odam ikki soat atrofida shug'ullansa, 13 foizi bu jarayonga yarim soat vaqt ajratadi. Berilgan miqdordan farqli vaqt davomida shug'ullanadiganlar D javobga o'z variantlarini belgilashgan. O'z variantini taqdim etganlar 9 foizni tashkil etgan. Ular orasida "2-3 soatdan ko'p", "darsi tugaguncha", "ba'zida ikki soatdan ham ko'p", "bo'sh vaqtimda", "har xil" kabi variantlar uchraydi.

Agar farzandingiz bilan shug'ullana olmayotgan bo'lsangiz, bunga nima sabab?

Ushbu savolga javob beruvchilarning 59 foizi C javobni, 30 foizi B javobni, 5 foizi A javobni belgilagan. Qolgan 5 foiz respondent esa o'z variantini ko'rsatgan. Ular ichida "har kuni vaqt ajratishga harakat qilaman", "shug'ullanaman", "darslariga uncha tushunmayman" kabi javoblar bor.

Farzandingiz bilan birga uy vazifalarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelganmisiz?

Bu savolga ota-onalarning 39 foizi C javobni, 37 foizi A javobni, 24 foizi B javobni tanlagan. Demak, farzandiga uy vazifalarini bajarishda ko'maklashadigan aksariyat ota-onalar turli darajadagi qiyinchiliklarga uchraydi. Bular darslarni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar, to'g'ri metodikani tanlay bilmaslik, bola psixologiyasini tushunmaslik, oilaviy muhit bilan bog'liq va boshqa muammolar bo'lishi mumkin.

Farzandingizning o'qituvchisidan uy vazifalari bo'yicha yordam so'raganmisiz?

Bu savolga 57 foiz respondent "Ha" deb javob bergan bo'lsa, 43 foizi o'qituvchidan yordam olmasligini bildirgan. Demak, o'qituvchi bu yo'nalish bo'yicha ham ota-onalar bilan ishlash mahoratiga ega bo'lishi zarur.

Farzandingiz uyda o'zi xohlab, qiziqib dars tayyorlaydimi yo sizning nazoratingiz ostidagina shug'ullanadimi?

Bu savolga ota-onalarning 56 foizi A javobni, 35 foizi C javobni, 9 foizi B javobni belgilagan. 1 foiz respondent esa birdan ortiq javobni

Farzandingiz bilan birga uy vazifalarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelganmisiz? Bu savolga ota-onalarning 39 foizi C javobni, 37 foizi A javobni, 24 foizi B javobni tanlagan.

***Ota-onalarning
38 foizi A javobni,
22 foizi C javobni,
22 foizi D javobni,
17 foizi B javobni
belgilagan.
1 foiz respondent
esa bir nechta
javobni tanlagan.
Umumiy hisobda
60 foiz yordam
o'qituvchidan
olinishi
ko'rsatilyapti.***

tanlagan. Natijalar bolalar ta'limida ota-ona nazorati baribir zarurligini ko'rsatilyapti. Albatta, nazorat bolani majburlashga, oqibatda esa o'qishdan bezdirishga olib bormasligi kerak.

Farzandingiz maktabga borishni xohlamagan paytlar bo'lganmi, bunday holatda qanday yo'l tutasiz?

Bu savolda eng ko'p A javob tanlangan – 57 foiz. Bundan tashqari, C – 19 foiz, B – 18 foiz. 6 foiz respondent esa o'z variantini kiritgan. Ota-onalarning 57 foizi bunday muammoga duch kelmagan bo'lsa, qolgan 43 foiz ota-ona bu masalada turli darajadagi qiyinchiliklarga uchragan. Demak, bu borada ham ota-onalarga kerakli tavsiya va yo'l-yo'riqlar berish, tajribalar bilan o'rtoqlashish zarur.

Farzandingiz biror darsni o'zlashtirishga qiynalsa, qanday yo'l tutasiz?

Ota-onalarning 38 foizi A javobni, 22 foizi C javobni, 22 foizi D javobni, 17 foizi B javobni belgilagan. 1 foiz respondent esa bir nechta javobni tanlagan. Umumiy hisobda 60 foiz yordam o'qituvchidan olinishi ko'rsatilyapti. Mustaqil ravishda qo'shimcha ma'lumot izlab, kerakli yechimni o'zi topadigan ota-onalar ham oz emas – 17 foiz. Demak, turli fanlar bo'yicha ommabop metodik qo'llanmalar chop etish, qo'shimcha ma'lumotlar, tushuntirishlar, topshiriqlarning yechimlarini turli nashrlar va internet saytlarda berib borish, ulardan foydalanishni ko'pchilikka imkonli va oson qilish bu boradagi muammolar sezilarli darajada kamayishiga xizmat qiladi.

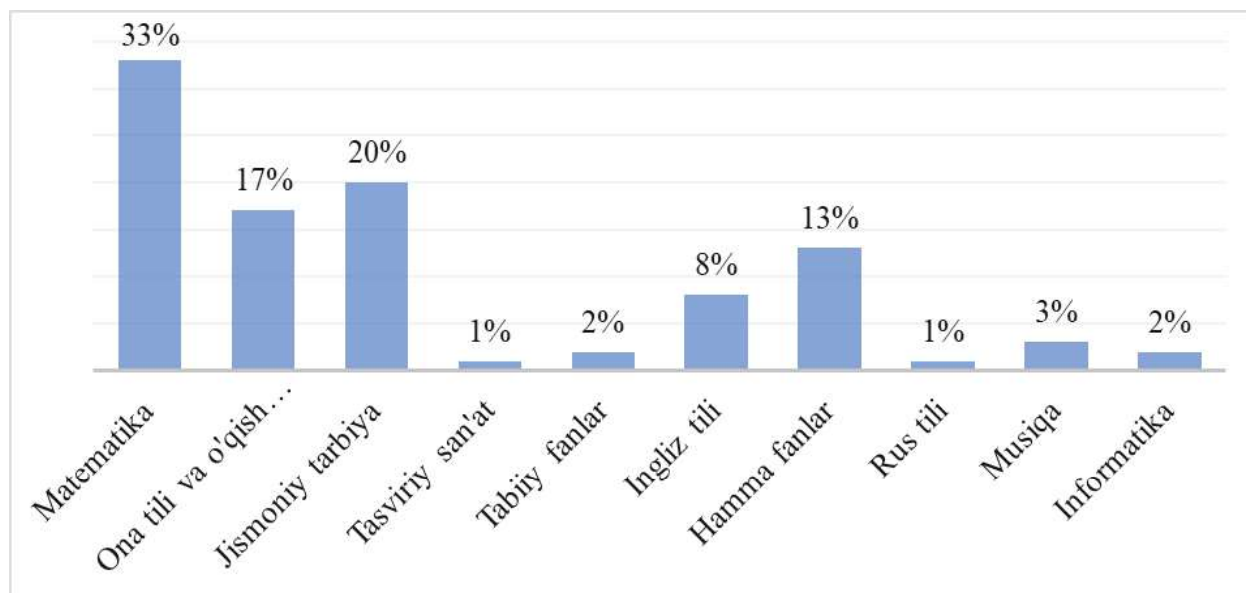
Farzandingiz uyda dars tayyorlashni istamasa, qanday yo'l tutasiz?

Bu savolga javob berishda respondentlarning 69 foizi C variantni, 12 foizi D variantni, 9 foizi A variantni belgilagan. 9 foiz ota-ona esa E variantga o'z fikrini yozib qoldirgan. B variantni bor-yo'g'i 2 foiz respondent belgilagan. Demak, savoldagi vaziyatga ota-onalar, asosan, mustaqil yechim izlaydi. Ular orasida dars tayyorlashni istamagan farzandini jazolaydiganlar ham oz bo'lsa-da, bor. Shu kabi holatlarda ota-onalarga audio, video, kitob, qo'llanma va maqola ko'rinishidagi tavsiyalar yordamchi bo'lishi mumkin.

Farzandingiz qaysi fanlarga ko'proq qiziqadi?

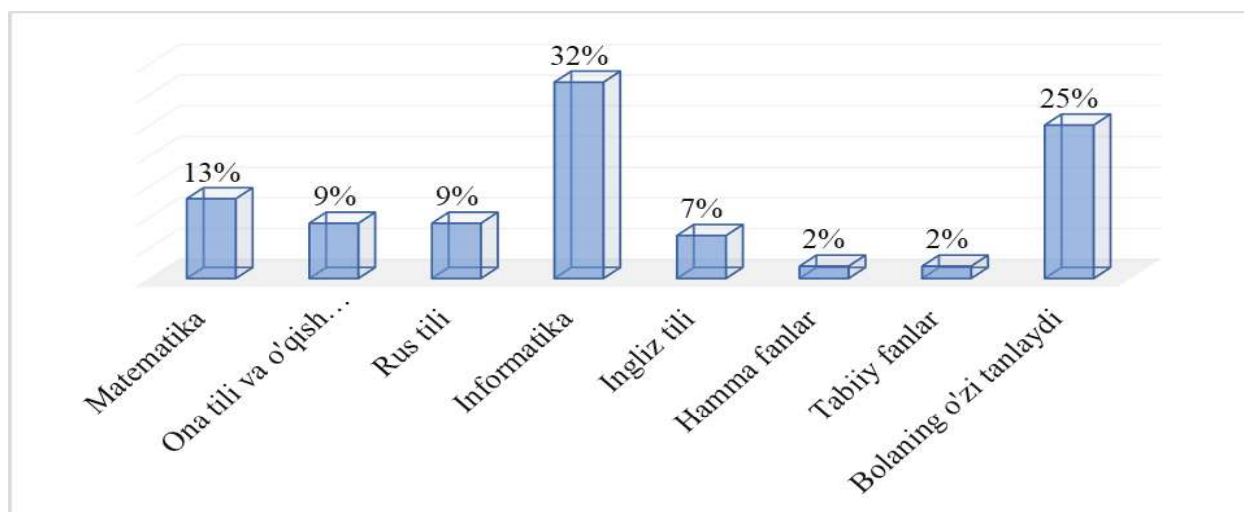
Bu savolga javob berishda so'rovnoma qatnashchilarining 33 foizi matematika, 20 foizi Ona tili va o'qish savodxonligi, 17 foizi ingliz tili, 13 foizi tasviriy san'at, 8 foizi rus tili, 3 foizi tabiiy fanlar (biologiya, zoologiya, kimyo, fizika kabilar), 2 foizi informatika, 2 foizi jismoniy tarbiya, 1 foizi hamma fanlar, 1 foizi musiqa, 1 foizdan kamroq qismi tarix fanini ko'rsatgan. Bu ma'lumotdan ko'rinib turibdiki, o'quvchilar matematika, ona tili va o'qish savodxonligi, ingliz tili, rus tili va tabiiy

fanlarga ko‘proq qiziqadi. Bu quyidagi diagrammada yanada yaqqolroq ko‘rinadi:

3.1.2-rasm. Farzandingizga qaysi fanlarni ko‘proq o‘qishini maslahat berasiz? savoliga javoblar (% hisobida)

Bu savolga javob bergan ota-onalarning 25 foizi farzandi o‘zi yoqtirgan fanlarni ko‘proq o‘qishi mumkinligi va bu jarayonga aralashmasligini bildirgan. Qolgan 13 foiz matematikani, 9 foiz ingliz tilini, 7 foiz rus tilini, 9 foiz ona tili va o‘qish savodxonligini, 32 foiz hamma fanlarni, 2 foiz informatikani, 2 foiz tabiiy fanlarni, 1 foizga yetmagan qismi tarixni ko‘proq o‘qishni maslahat berishini aytgan. Yuqoridagi savolda bolalar jismoniy tarbiya, tasviriy san’at, musiqa kabi fanlarga ham qiziqishi aks etgan edi. Ammo ushbu savolga berilgan javoblardan ota-onalar bu fanlar bilan ko‘proq shug‘ullanishni farzandlariga tavsiya etmasligi ayon bo‘ldi. Demak, ota-onalar bolasining erkin tanlovi, matematika, chet tillari va ona tiliga ko‘proq e’tibor qaratadi. Umumiy hisobda hamma fanlarni yaxshi o‘qishni tavsiya qiladiganlar ulushi yuqori:

3.1.3-rasm. Fanlarni ko‘proq o‘qish bo‘yicha ota-onalar tavsiyasi (% hisobida)

Farzandingiz uchun qaysi pulli xizmatlardan foydalangansiz yoki foydalanmoqchisiz?

Bu savolga javob berganlarning 48 foizi A variantni, 28 foizi C variantni, 8 foizi B variantni, 4 foizi E variantni, 1 foizi D variantni tanlagan bo‘lsa, 6 foizi bir necha variantni belgilagan. Respondentlarning 6 foizi “Pulli xizmatlardan foydalanish shart emas” degan variantni ko‘rsatgan.

Demak, ota-onalar farzandining ta’limi uchun, asosan, fanlar bo‘yicha repetitor xizmati va chet tillar bo‘yicha pulli xizmatlardan foydalanadi. Kam bo‘lsa-da, sport-sog‘lomlashtirish mashg‘ulotlari, kasb-hunarga o‘qitish va musiqiy ta’lim uchun haq to‘laydiganlar ham bor. So‘ralganlar orasida turli ijtimoiy qatlam vakillari mavjudligi, ularning moliyaviy imkoniyatlari turfa xil ekanini hisobga olsak, farzandi ta’limi uchun ko‘pchilik pul sarflagan. Bundan ota-onalar “Eng yaxshi sarmoya – ta’limga kiritilgan sarmoya” tushunchasiga tobora ko‘proq ega bo‘lib borayotganini anglash mumkin.

Bola maktabda yaxshi o‘qishida ota-onaning o‘rni qay darajada deb o‘ylaysiz?

So‘nggi savolga javob berishda ota-onalarning 88 foizi A variantni, 5 foizi B variantni, 4 foizi E variantni, 2 foizi C variantni, qolgan 1 foizi esa bir necha variantni tanlagan. D variantni hech kim belgilamagan.

Ko‘rinib turibdiki, ota-onalar bola yaxshi ta’lim olishida o‘zlarining o‘rni katta ekanini yaxshi anglaydi. Lekin bu borada ota-onaning o‘rnini o‘rtacha yoki juda muhim emas deb hisoblaydiganlar ham oz bo‘lsa-da, bor.

Ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomadan shunday umumiy xulosaga kelish mumkin: ular farzandining ta'limiga befarq emas, iloji boricha ta'limda ishtirok etishga, bu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni yechishga harakat qiladi. Ularga zarur tavsiyalar berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish, ta'limdagi ishtirokini rag'batlantirish, bu bo'yicha motivatsiya berish muhimdir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma ham ko'plab masalalarga oydinlik kiritib, bir qancha yo'nalishlarda xulosalar qilishga asos bo'ldi.

Ota-onalarning ta'limda qay tarzda ishtirok etishi bo'yicha so'rovga javob bergan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 50 foizi har bir sinf ota-onalari uchun alohida guruhlar tashkil qilingani, 23 foizi ota-onalar kengashi orqali, 18 foizi foizi yakka tartibda, bevosita o'qituvchiga bog'lanishini aytgan. Ta'limda bundan boshqa shaklda qatnashadigan ota-onalar ham oz bo'lsa-da, bor. Demak, ota-onalar maktab ta'limida asosan sinflar uchun tashkil etilgan guruhlar orqali ishtirok etadi. Bir necha javobni belgilagan respondentlar asosan har bir sinf ota-onalari uchun alohida guruhlar tashkil qilingani bevosita o'qituvchiga bog'lanishini bildirgan. Demak, ota-onalar kengashi va bevosita o'qituvchiga bog'lanish orqali ta'lim jarayonida qatnashadigan ota-onalar ham anchagina.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilariga bir necha savollar bilan murojaat qilindi va so'rov bo'yicha quyidagicha natija va xulosalar olindi:

Oxirgi ikki yilda ota-ona bilan hamkorlikning qanday turidan foydalandingiz? (*Agar birdan ortiq usuldan foydalangan bo'lsangiz, har birini ko'rsatishingiz mumkin*).

Bu savolga respondentlarning 37 foizi B javobni, 30 foizi A javobni, 6 foizi E javobni, 3 foizi C javobni, 1 foizi D javobni belgilagan. Qolgan 23 foiz o'qituvchi bir necha variantni tanlagan. Bir necha variantni tanlaganlar ichida A, B, C, D javoblarni ko'rsatganlar ko'p. Demak, o'qituvchilarning aksariyati ota-onalar bilan ota-onalar majlislarda ko'rishib, fikr almashadi.

O'quvchilaringizning ota-onalari siz yoki maktab uyushtiradigan tadbirlarda, asosan, qay shaklda ishtirok etadi?

Yuqoridagi savolga javob berishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 69 foizi A variantni, 12 foizi B variantni, 6 foizi C variantni, 3 foizi D variantni, yana 3 foizi E tanlagan. 6 foiz respondent esa bir necha variantni belgilagan. Bir necha javobni tanlagan o'qituvchilar A, B, C variantlarni ko'rsatgan. Demak, ota-onalar maktabda o'tkaziladigan tadbirlarda ko'proq mehmon sifatida qatnashadi. Tadbirning bevosita ishtirokchisi bo'ladigan ota-onalar soni ham ancha-muncha.

Ota-onalarning ta'limda qay tarzda ishtirok etishi bo'yicha so'rovga javob bergan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 50 foizi har bir sinf ota-onalari uchun alohida guruhlar tashkil qilingani, 23 foizi ota-onalar kengashi orqali, 18 foizi foizi yakka tartibda, bevosita o'qituvchiga bog'lanishini aytgan.

Ta'lim jarayonida qatnashadigan, farzandi ta'limiga befarq bo'lmagan ota-onalarning farzandlari fanlarni o'zlashtirishda boshqa o'quvchilardan farqlanadimi?

Bu savolga respondentlarning 83 foizi A variantni, 9 foizi B variantni, 7 foizi D variantni belgilagan. Bir necha javobni ko'rsatganlar 2 foiz. Hech bir o'qituvchi C variantni tanlamagan. Javoblardan yaqqol ko'rinib turibdiki, ta'lim jarayonida qatnashadigan, farzandi ta'limiga befarq bo'lmagan ota-onalarning farzandlari fanlarni o'zlashtirishda boshqa o'quvchilardan ilg'orroq, bilimdonroq. Bu ota-onaning ta'limda qatnashishi o'ta muhim ekanini tasdiqlaydi.

Ota-onaning ta'lim darajasi (oliy, o'rta maxsus yoki o'rta ma'lumotli ekani) farzandi ta'limiga ta'sir qiladi deb hisoblaysizmi?

Yuqoridagi savolga javob berishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 66 foizi A variantni, 22 foizi B variantni, 11 foizi C variantni belgilagan. Demak, o'qituvchilarning fikricha, ota-onaning ta'lim darajasi farzand ta'limiga ta'sir qiluvchi omillardan biridir.

O'quvchining moddiy jihatdan yaxshi ta'minlangani o'zlashtirish darajasiga qay darajada ta'sir qiladi?

Bu savolga javob bergan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 48 foizi E variantni, 22 foizi A variantni, 5 foizi C variantni, 5 foizi B variantni, 3 foizi D variantni tanlagan. 18 foiz respondent esa bir necha javobni belgilagan.

Bu savolga javob bergan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 48 foizi E variantni, 22 foizi A variantni, 5 foizi C variantni, 5 foizi B variantni, 3 foizi D variantni tanlagan. 18 foiz respondent esa bir necha javobni belgilagan. Demak, ko'pchilik ustozlarning fikricha, o'quvchining moddiy jihatdan yaxshi ta'minlangani uning o'zlashtirish darajasiga qay darajada ta'sir qilishi oiladagi tarbiyaga bog'liq. Moddiy ta'minlanganlik ijobiy ta'sir qiladi degan fikrdagi o'qituvchilar ham nisbatan ko'proq.

Oilaviy muhit ta'lim sifatiga qanday ta'sir qiladi deb hisoblaysiz?

Bu savol – yuqoridagi savolning mantiqiy davomi. Unga javob berishda so'ralganlarning 96 foizi A variantni, 3 foizi C variantni belgilagan. B variantni esa 1 foiz respondent tanlagan, xolos. Demak, o'qituvchilarning aksariyati oilaviy muhit ta'lim sifatiga katta ta'sir qiladi degan fikrda.

O'qituvchi va oila (ota-ona) hamkorligi ta'limda sezilarli samara beradi deb hisoblaysizmi?

Ushbu savolda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 89 foizi A variantni, 8 foizi B, 3 foizi C javobni javobni belgilagan. Demak, o'qituvchilarning aksariyati oila, ya'ni ota-ona bilan hamkorlikni ta'limda sezilarli samara beradi deb hisoblaydi. Hamkorlik ta'limga unchalik ta'sir qilmaydi deb hisoblaydiganlar oz bo'lsa-da, bor.

O'qishida muammosi bor o'quvchilarning ota-onasi bilan maslahatlashasizmi?

Bu so'rovga 94 foiz respondent "Ha" deb javob bergan, 6 foizi esa "Yo'q" javobini tanlagan. Demak, o'qituvchilar o'qishida muammosi bor bolalarning ota-onasi bilan maslahatlashishni ma'qul ko'radi.

Fanzandi ta'limida muammo bor ota-onalar bu holatni qanday qabul qiladi?

Bu savol – yuqoridagi savolning mantiqiy davomi. Unga javob berganlarning 46 foizi A variantni, 30 foizi C variantni, 21 foizi B variantni tanlagan. 3 foiz esa bir necha javobni – B va C ni belgilagan. D javobga o'z fikrini yozib qoldirganlar esa yo'q. Demak, ko'pchilik ota-onalar farzandining ta'limidagi muammolarni to'g'ri qabul qiladi va o'qituvchi ota-ona bilan bu borada hamkorlik qilishi imkoni yaxshi. Biroq ta'limida muammo bor o'quvchilarning ota-onalari bilan muloqot o'rnatishda ko'pchilik o'qituvchilar qiyinchilik va tushunmovchiliklarga uchrash ham ko'p kuzatiladi. B va C javoblarning umumiy ulushi 50 foizdan balandligi bu fikrimizni isbotlaydi. Bu holatda qanday yo'l tutish bo'yicha kerakli ko'rsatma va tavsiyalar, metodik yordam berish maqsadga muvofiq.

Bu borada chet el tajribasi va tadqiqotlariga nazar tashlab, o'zaro o'xshash va farqli jihatlarni topish mumkin. Buyuk Britaniya hukumatining OFSTED (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills) Departamenti ota-ona va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlar bolalarning ta'lim olishida nima uchun dolzarb ekanini o'rgandi. Departamentning shu mavzuda 2019-yili e'lon qilgan hisobotida aytilishicha, hozirgi kunda o'qituvchilar o'z ishlaridan juda ko'p stress oladi va ko'pincha kasbini tark etishga qaror qiladi. Bunday vaziyat sodir bo'lishiga ota-onalarning o'qituvchilarga ko'rsatadigan munosabati ham sabab bo'ladi.

Ota-onalar farzandlarining bilim olishida o'qituvchilardan erishib bo'lmaydigan natijalar kutadi. O'qituvchilar deyarli haftada bir kunni ota-onalardan kelgan xatlar, elektron pochталarni o'qishga sarflaydi. Ortiqcha yuklamalar bilan ishlash esa oxir-oqibatda o'qitish sifatiga va o'qituvchilarning sog'lig'iga salbiy ta'sir qiladi³.

Bolalar rivojlanishi, ota-onalar bilan ishlash va ta'lim sohalarida 10 yildan ortiq tajribaga ega yozuvchi Amanda Morinning "Ota-onalar va o'qituvchilar bolalar foydasi uchun qanday qilib birga ishlashlari mumkin?" nomli maqolasi ayni shu mavzuda. Uning fikricha, ota-ona va o'qituvchi o'rtasidagi tez-tez muloqot ularning birgalikda samarali ishlay olishi kaliti hisoblanadi. Lekin bu muloqot o'qituvchi ota-onalarning

Bu borada chet el tajribasi va tadqiqotlariga nazar tashlab, o'zaro o'xshash va farqli jihatlarni topish mumkin. Buyuk Britaniya hukumatining Ofsted (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills) departamenti ota-ona va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlar bolalarning ta'lim olishida nima uchun dolzarb ekanini o'rgandi.

³ Why are parent-teacher relationships important? – Independent Education Today, 2019. – // Электрон манба: <https://ie-today.co.uk/comment/why-are-parent-teacher-relationships-important>.

***Boshlang'ich sinf
o'qituvchilari bu
savol javobida
44 foiz holatda
A, 24 foiz holatda
B, 22 foiz holatda
D, 1 foiz holatda
C variantni
belgilagan. Alohida
holatda E javob
tanlanmagan.
9 foiz o'qituvchi
bir necha javobni
belgilagan.***

savollariga javob berish bilangina samarali bo'lmaydi, balki o'qituvchi o'z savollarini va o'quvchilaridagi kamchiliklarni bemalol ularning ota-onalari bilan baham ko'ra olsagina, foydali bo'ladi⁴.

Ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashda qaysi muammoga ko'proq yo'liqasiz?

Bu savolga javob berishda o'qituvchilarning 36 foizi A, 27 foizi D, 24 foizi B, 10 foizi C variantni tanlagan. Bir necha javobni belgilaganlar - 3 foiz. Demak, oila bilan hamkorlik masalasida o'qituvchilarni qiynaydigan asosiy muammo o'quv-metodik va maxsus adabiyotlarning yo'qligi, ota-onalarning maktab bilan aloqa o'rnatishga qiziqmasligi va ota-onalar majlisini tashkil qilishdagi qiyinchiliklardir.

Zarur hollarda ota-onalar bilan qay tarzda tezkor aloqa o'rnatasiz?

Bu savolda respondentlarning 67 foizi A, 15 foizi C, 7 foizi B javobni, 2 foizi E javobni, 1 foizi esa D javobni belgilagan. 8 foiz o'qituvchi bir necha variantni ko'rsatgan. Natijalar asosiy aloqa vositasi telefon va ijtimoiy tarmoqlar ekanini ko'rsatyapti. Biroq yuzma-yuz ko'rishlar salmog'i ham nisbatan baland.

Ota-ona va oila bilan o'zaro hamkorlik va aloqalarni rivojlantirish uchun qanday metodik yordam foydalibroq deb hisoblaysiz?

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari bu savol javobida 44 foiz holatda A, 24 foiz holatda B, 22 foiz holatda D, 1 foiz holatda C variantni belgilagan. Alohida holatda E javob tanlanmagan. 9 foiz o'qituvchi bir necha javobni belgilagan. Bir necha variantlar ko'rsatilgan javoblarni ham qo'shib hisoblaydigan bo'lsak, respondentlar oila bilan hamkorlikni rivojlantirishda asosan hamkasblar bilan tajriba almashish, seminar va ma'ruzalar, kitob va qo'llanmalardan o'qib-o'rganish foyda beradi degan fikrda.

O'quvchilaringizning ota-onalari maktabdagi ta'lim jarayonida qay darajada qatnashishini istaysiz?

So'nggi savolga javob berishda so'ralganlarning 30 foizi D, 22 foizi A, 22 foizi C, 18 foizi B variantni tanlagan. Bir necha variantni tanlaganlar – 8 foiz. E'tiborli jihati shundaki, o'qituvchilarning nisbatan ko'pchilik qismi ota-onalar ta'lim jarayonida bevosita qatnashishi tarafdori emas. Ular muhimi natija deb hisoblashadi – ota-onalar “telefon va ijtimoiy tarmoqlar orqali farzandining ta'lim jarayonidan xabardor bo'lib, kerakli chora-tadbirlarni ko'rishsa yetadi”.

Yuqoridagi so'rovnomada savollari boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'quvchilar va ularning ota-onalari bilan hamkorlik qilishda turli usul va

⁴ How Parents and Teachers Can Work Together for the Child's Benefit. Verywell Family, 2021. – // Электрон манба: <https://www.verywellfamily.com/parents-and-teachers-working-together-620922>

vositalardan foydalanishi, bu borada ba'zi muammo va qiyinchiliklarga ham duch kelishini ko'rsatdi. Aksariyat o'qituvchilar o'quvchi yaxshi ta'lim olishida ota-onaning o'rnini yuqori baholayapti va oila tarbiyasi muhimligini qayd etyapti. Demak, maktab va oila hamkorligini kuchaytirish, ota-onalarning ta'limga, ta'lim jarayoniga e'tiborini oshirish o'quvchilarning bilim darajasi balandlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish lozimki, bugungi kunda jamiyatda kitobning ma'naviy hamda axloqiy ozuqa, madaniyat va til ravnaqi uchun asosiy manba, avlodlardan-avlodlarga o'tib kelayotgan intellektual meros sifatida mavqei hamda ahamiyatini saqlash va hatto tiklashga ehtiyoj sezilayapti. Avvalo, badiiy, ma'rifiy, ilmiy-ommabop, tarbiyaviy, yoshlarning intellektual salohiyatini oshirishga qaratilgan adabiyotlarni chop etish, ular bilan ta'lim muassasalarini ta'minlash, milliy hamda jahon adabiyoti namoyondalarining asarlarini saralash, tarjima qilish ishlarini puxta o'ylangan tizim asosida tashkil etish lozim. Bundan tashqari, yosh avlodning kitobga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish kerak.

Kitob har bir insonning, ayniqsa, bolalarning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Zero, qadriyatlar orasida o'qish, mutolaa va bilim olish alohida o'rin tutadi. Bugungi kunda butun dunyo axborot asrida yashamoqda. Chunki jahonda har kuni juda ko'p miqdorda kitob bosib chiqiladi. Buning ustiga, benihoya ko'p jurnallar, to'plamlar, gazetalar. Kino, teatr, radio, televizor, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa xilma-xil vositalar, istasang-istamasang, axborot berib turadi. Chor-atrofni o'rab turgan muhit ham katta axborot vositasiga ega. Mana, shularning orasidan inson o'ziga keraklisini ajratib olmog'i lozim, bu esa kitobxonlik madaniyati qanday va qay darajada tarbiyalanganiga bog'liq.

Taklif va yakuniy xulosa:

– Oilalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik tizimini samaradorlik darajasini aniqlash bo'yicha o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari samarador ekanligi statistik tahlildan asosida isbotlandi.

– Mutolaa asabni tinchlantiradi. Kitob o'qish asabni tinchlantirishda eng samarali usul ekan. Atigi olti daqiqa kitob o'qish asabiylashishga barham beradi.

– Kitob o'qish uyqusizlikdan qutulishga yordam beradi. Xotirjam bo'lish va uxlashga yordam beradigan eng yaxshi usul kitob o'qishdir. Televizor yoki telefondan tarqalayotgan yorqin nur miyaga uyg'onish kerakligi haqida signal yuboradi. Kitob o'qish esa, aksincha, ta'sir ko'rsatadi – miya uxlash vaqti bo'lganligini tushunadi.

Kitob har bir insonning, ayniqsa, bolalarning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Zero, qadriyatlar orasida o'qish, mutolaa va bilim olish alohida o'rin tutadi. Bugungi kunda butun dunyo axborot asrida yashamoqda. Chunki jahonda har kuni juda ko'p miqdorda kitob bosib chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi: <https://constitution.uz/uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Oila Kodeksi: – Toshkent: “Adolat” milliy huquqiy markazi, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabr “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘RQ-561-son Qonuni // <https://lex.uz/docs/4494709>
4. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-562-sonli Qonuni. <https://lex.uz/docs/4494849>
5. O'zbekiston Respublikasining “Axborot-kutubxona faoliyati to‘g‘risida”gi qonuni. - Xalq so‘zi. 2011-yil, 13-aprel.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining. 2017 yil 13 sentabrdagi. “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish tizimini rivojlantirish, kitob mutoolasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-sonli qarori.
7. G‘anieva D.A. Ta‘lim maqsadlarini amalga oshirishda axborot-resurs markazlarining roli. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009.
8. G‘aniyeva D.A., Ratner R.I. Ta‘lim tizimidagi axborot-kutubxona jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013.
9. G‘aniyeva D.A. Axborot-kutubxona muassasalarida kitobxonlarni a‘naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma‘rifiy tadbirlarning roli. – Toshkent: “Tafakkur” nashriyoti, 2017. – 440 b.
10. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. – Toshkent, 2018.
11. Alisher Navoiy (1441-1501) | www.ziyouz.uz/<https://ziyouz.uz>
12. Akbarova M., Tursunova G., Abdunazarov Z. Section 3. Theater art // European Journal of Arts. – P. 125.
13. <https://medium.com/@ms.husniyabonu/kitob-o-qish-foydalimi-nima-uchun-c804b1036557>
14. <https://fazo.tv/hayot/kitob-o-qishning-foydali-tomonlari-haqidagi-yeng-qiziqarli-20-ta-faktlar/>
15. <https://aniq.uz/uz/yangiliklar/kitob-uqishning-foydalari>